

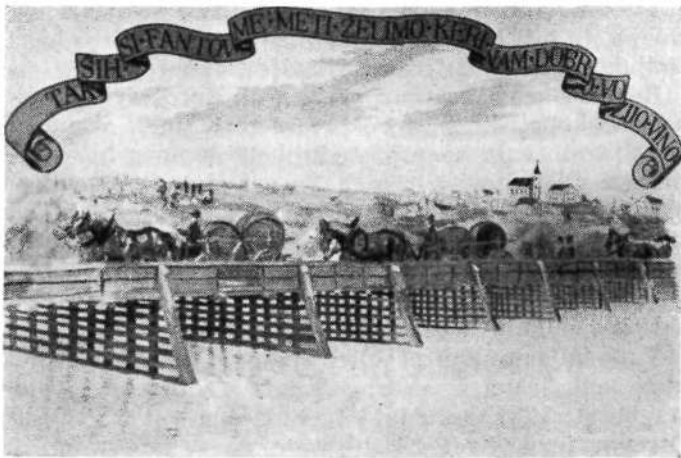
STERNENOVE FRESKE V MARIBORSKI GRAJSKI KLETI

FR. K. KOS

Preureditev mariborskega gradu v muzej se bliža svojemu koncu. S tem bo dobila monumentalna stavba sredi mesta svojo pravo estetsko vrednost ter bo rešila naenkrat dva problema, ki nista bila ravno lahka: vprašanje ohranitve in varstva tega zgodovinsko in umetnostno važnega objekta je enkrat za vselej rešeno, obenem pa je tudi vprašanje praktičnega izkoriščanja grajskih prostorov najpovoljnejše izvedeno. Iz neštetihih majhnih zaprtih prostorov so nastale zopet prvotne velike in svetle dvorane; stopnišče, debelo prebarvano in z nevešče popravljenimi figurami je dobilo impozanten nov izgled, pa tudi neposredna okolica gradu bo z ureditvijo vrta na severni strani in tlaka pred vhodom mnogo pridobila. Ko bo pa urejen nov Trg svobode s spomenikom kralju Aleksandru I., bo šele prav stopila pomembnost historičnega grajskega poslopja v ospredje in kulturni zgodovinar bo moral pohvalno poudariti sklepe mestne uprave, da se je odločila grad kupiti in ga preurediti v muzej.

Temeljito preurejanje in čiščenje notranjih prostorov ne bi bilo popolno, če bi ostala viteška grajska dvorana intaktna. Umazane freske na stropu in zlasti potemnele slike v bogatih štukiranih okvirih obočnih prehodov in lunet so bile potrebne skrbnega in strokovnega čiščenja in popravljanja. Težkemu in kočljivemu delu je bil mojster Matej Stern, ki mu je bilo delo poverjeno, popolnoma dorašel. Lepota in pomembnost zlasti stranskih polj sta šele sedaj po restavraciji stopili prav na dan. Sternenov ime je postalo s tem povezano z restavracijo gradu, še bolj pa s freskami, ki jih je ustvaril v kletnih prostorih gradu.

V zvezi s splošno preureditvijo in prenavljanjem mariborskega gradu je bila prenovljena tudi tako zvana Grajska klet. Grajski kletni prostori, namenjeni gostinskim in restavracijskim svrham, s svojo posebnostjo opremo novi preureditvi niso mogli več ustrezati. Slikarije notranjščine, delo nekega dunajskega slikarja, s svojim baročnim izgledom, putti in alegorijami, bi bolj ustrezale poslikavanju graščin in dvoran kakor pa gostilniškimi kletnimi prostori.

M. STERNEN, STARI DRAVSKI MOST
Z MAGDALENSKIM PREDMESTJEM OK. 1800

rom. Zato so pri popolnem prezidavanju kletne notranjščine morale izginiti tudi te slikarije, kar je bilo še toliko lažje, ker tudi kvalitetno niso predstavljale posebne višine. V poživitih novih, enostavno stvarnih prostorov s potrebnimi modernizacijami pa je bilo odločeno, notranjščino nanovo poslikati.

Delo je bilo oddano Mateju Sternu v glavnem radi poznavanja njegovih slikarskih sposobnosti freskanta, nekoliko pa tudi zato, da ostane v gradu spomin njegove žive umetnosti. Na podlagi Sternenovih velikih fresk v Ljubljani ga moremo šteti med naše najboljše freskante in prav je, da ima tudi Maribor nekaj njegovih del vedno dostopnih javnosti. Mojster je bil nalogi, ki mu je bila stavljena, kakor bomo videli, popolnoma dorašel.

Prostori, ki jih je imel poslikati, so bili sledeči: Glavni prostor kleti takoj za glavnim vhodom od juga z Grajskega trga, razdeljen z dvema velikima štirioglatima slopoma tako rekoč v dve ladji, je baročno obokan; za njim pridemo preko podolžnega svodenega prehoda in po manjšem hodniku do vhoda na vzhodni strani, ravno nasproti stranskega vhoda z Grajske ulice v manjšo sobo; po hodniku naravnost proti severu pa je večja zadnja soba, namenjena društvenim potrebam po sestajanjih in zborovanjih. Te tri prostore je moral slikar opremiti s slikami, vmesno točilnico pa z napisi. Notranjščina ima na stenah v spodnjih delih lesene orehove, češnjeve in brestove obloge, dočim so višji deli sten in obokov enostavno belo prebarvani s poudarkom samo na prehodih obočnih polj. Enostavna in popolnoma jasna arhitekturna preprostost kaže samo na te arhitekturne podrobnosti, toda še te so iste barve in materiala ter niso posebej poudarjene. Stvarna in realna arhitektura je tako zaključena sama v sebi in daje slikarstvu možnost, da se more poleg arhitekture popolnoma samostojno razviti. Tu ne moremo govoriti o medsebojni povezanosti; ker ni arhitektura ustvarila nobenih okvirov ali uokvirjenih polj, ni podredila slikarstva sebi, temveč mu je dala na razpolago le prazne ploskve, s katerimi je mogel slikar po svoji lastni zamisli razpolagati in se mu ni bilo treba ozirati na sosesčino. Edino na slopih mu je arhitekturna oblika slopa, prehajajočega v obok, narekovala tudi približno obliko podobe, vendar samo z ozirom na ožino slike. Arhitektura in slikarstvo nastopata v mariborski grajski kleti samostojno brez medsebojne odvisnosti.

Tega dejstva se je slikar pri ustvarjanju in komponiranju popolnoma zavedal. Na stranske stene je naslikal drugo poleg druge velike kompozicije, ostale slike pa je namestil na slopih in sicer na prehodih, kjer slop prehaja v obok; nad vsako posamezno sliko pa je razprostrl trak z napisom, navadno verzom iz narodne pesmi, v zvezi s predstavljenjo sliko. Te navidezno nametane slike imajo med seboj vez v osnovni ideji in programu, ki je bil slikarju postavljen od gradbenega vodstva. Čeprav so namreč to gostinski prostori, vendar slike niso izključno dekorativno zabavnega značaja, marveč radi reprezentativnega pomena in lege v kleti muzeja povezane z geografsko-

M. STERNEN, LEPA NEDELJA PRI MINORITSKEM SAMOSTANU V MARIBORU OKOLI L. 1780

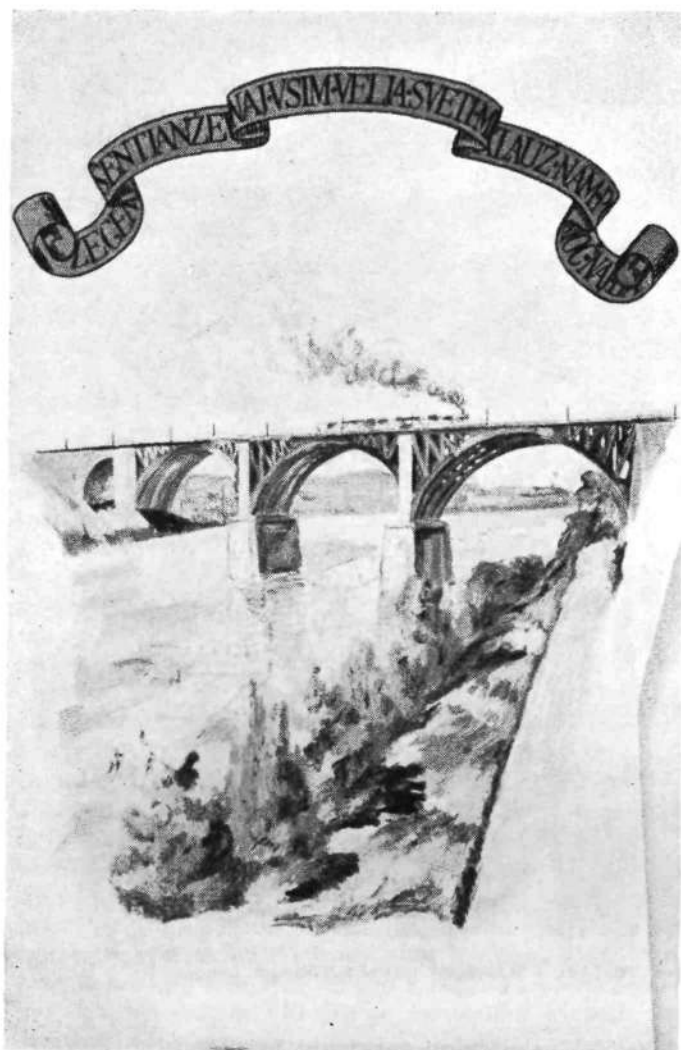
gospodarskimi in zgodovinsko-kulturnimi faktorji, ki so pomembni in važni za nastanek, stoletni razvoj in sedanji obstoj mesta Maribora.

Maribor je s svojo lego med vinorodnimi Slovenskimi goricami in z žitnim Dravskim poljem na meji med visokim alpskim svetom in nižinskim Podonavjem ter končno v nemali meri tudi na narodnostni meji moral imeti že od nekdaj svojevrstno vlogo. Pri tem ne smemo prezreti važnih činiteljev, ki so kumovali temeljem mariborskega razvoja. Predvsem je tu mostišče čez Dravo položilo temelj gospodarstvu srednjeveškega Maribora, v katerem je bila osredotočena trgovina z vinom vsega vinorodnega zaledja, ki so ga vozili vozniki na alpski zahod, odkoder so v zameno sprejemali predvsem les. Most čez deročo reko je imel veliko vlogo tudi kot politična ekspanzivna postojanka zlasti Habsburžanov na jug proti Jadranu in moremo v njem gledati posredni faktor gospodarskega razvoja mesta. Potem ko je mesto sprejelo že politično osnovo v privilegijih s strani Habsburžanov, usmerjenih proti salzburškemu Ptujju, se dvigne njegov ugled s priselitvijo važnih uradniških in plemiških ustanov (pogosti sedež deželnih zborov, začasno tudi upravni sedež vojvodine itd.). Važnost mestnih utrd, ki jih moremo spraviti v zvezo s temi uradi, ni samo lokalna kot zavetišče za bližnje sosede, temveč so utrdbe varovale z mostom tudi prehod čez Dravo in bile branik na vstopu v dolino reke Drave. Seveda je pri tem razvoju imela veliko vlogo tudi cerkvena

oblast, ki je z lepimi cerkvami in samostani in sejmi ob dnevih patrocinijev itd. tudi posredno skrbela za obiskovanje mesta ali, kakor bi danes rekli, za propagando z božjepotnimi prireditvami ter tudi sicer imela veliko vlogo. Posvetna oblast pa je našla svojo obliko v mestni avtonomiji, ki je s političnimi svoboščinami in gospodarskimi ugodnostmi utemeljila gospodarsko in socialno prosperiteto.

Gospodarska baza mesta v srednjem in novem veku je upodobljena s slikami na zahodni in vzhodni steni glavne dvorane. Tako imamo tu na desni strani (gledano proti njej) zahodne stene najprej: *Stari dravski most*. Važnost mostišča in važnost vinske trgovine za mesto je slikar tu upodobil. Preko lesenega mostu vozijo praznje oblečeni vozniki z lepo opremljenimi konji težke sode, polne vina. V ozadju je desna obala Drave s cerkvijo sv. Magdalene z župniščem in redkimi stavbami ter obrežjem proti Pobrežju, ki je le še redko poseljeno. Čez most gredo tudi meščani v visokih klobukih tako, da se na sliki meša ljudska in meščanska noša. Slika je kulturna rekonstrukcija iz časov pred železnico, ko so še pokali biči in ropotala težka kolesa vozov skozi naša mesta, iz časa okoli l. 1800. Napisni trak preko slike nosi verz iz prleške zdravice: »Takših si fantov me 'meti želimo, ker nam dobro vozijo vino«.

Pomen fortifikacijskih naprav za mesto in njih položaj za obrambo dežele naj ponazoruje sosednja slika, ki predstavlja stara tako zvana *Grajška vrata*. Vrata

M. STERNEN, PROMET IN INDUSTRIJA

in obrambni stolp nad njimi so stala na mestu današnje široke ulice na prehodu med Grajskim trgom in Trgom svobode. Na levi strani slike je del še danes ohranjenega gradu, na desni pa obenem s stolpom konec XVIII. stoletja porušene hiše. V sredi je obrambni stolp, podoben ostalim še ohranjenim, z rustikalno obloženimi vrati in grbom nad njimi, na desno se zgoraj nadaljuje del obrambnega branika. Skozi vrata »valovi« promet, meščani v značilni tedanji noši z ovrtniki španske noše in širokokrajnimi klobuki so peš ali na konju. Slika je obnovitev Grajskih vrat iz konca XVII. stoletja. Napis »Bela vila grad gradila, dvojja, troja vrata« je vzet po narodni pesmi.

Sosednja velika slika pod napisom »Ko b' grešnik ti vedel, k' je v pekli hudo, pokoro bi delal, de b' zgrun-tat ne blo«, ki je posnet po koroški zdravici, prikazuje vlogo cerkve pri razvoju mesta in predstavlja »Lepo nedeljo pri minoritih«. Več ali manj nedotaknjeni stari del mesta, današnji Vojašniški trg z bivšo minoritsko cerkvijo in samostanom ter ostalimi hišami je posnet po sedanjem stanju, le da so v njo postavljene osebe v nošah 2. polovice XVIII. stoletja. Moški, oblečeni v dolge zelene suknje, rdeče telovnike, v do-kolenskih hlačah z belimi nogavicami ter pokriti s

širokokrajnimi klobuki, ženske s pečo na glavi, tem-nimi jopicami čez belo srajco, z belimi predpasniki povrh temnega krila in z belimi nogavicami, se zbi-rajo in odpravljajo v cerkev, se pogovarjajo in dajejo miloščino beračem. Iz ozadja na levi pa prihaja sku-pina kmečkih romarjev, noseč kip Matere božje in bandera ter pojoč pobožno pesem, kakor je to navada še dandanes. S tem dogodkom je prikazana cerkvena oblast, ki je imela v mariborski preteklosti tudi go-spodarsko veliko vlogo in katere nosilci so bile šte-vilne cerkve in samostani v mestu.

Posvetno oblast, mestno avtonomijo, pa nam sim-bolizira na desni strani vzhodne stene (ob peči) naha-jajoča se slika mestnega *rotovža* na Glavnem trgu, ki se je v glavnem ohranil v nepokvarjeni obliki do dan-es. Slikar je enostavno predstavil podobo mestne hiše z nekaterimi osebami kot štafazo v ospredju in z napisom po pesmi Lovra Tomana: »Za srečo roda geslo naše: Mar-i-bor!«

Vse dosedaj povedano o pomenu in vlogi mesta v vseh pogledih naj nam resumira in zaokroženo poda zadnja slika na vzhodni steni takoj pri vhodu na dvo-rišče, ki predstavlja pogled na mesto *Maribor okoli l. 1700.* (priloga) z napisom: »Ko bi rajni oživel, da nam sodijo, kaj sami svoje dni začeli, kaj mi za njimi storili smo«, izdelanim po narodni pesmi. Mesto na vznožju hribočkov, današnje Kalvarije in Piramide, obdano z obzidjem, mestece, v katerem moremo po znamenitih ostankih spoznati jedro današnjega me-sta. To so današnji Glavni trg, Koroška cesta, Stolna ulica s stolnico, Gosposka ulica, Vetrinjska ulica in Grad, Minoritska cerkev z okroglim stolpom in stari leseni most. Večina ostalega je izginila in je nado-meščena z novjšimi zgradbami, o mnogočem pa še ni duha ne sluha, n. pr. o Koroškem predmestju, o delu proti mestnemu parku, dočim že najdemo prvega glasnika današnje Aleksandrove ceste: cerkev sv. Ul-rika. Čeprav daje sedaj nov most pri vstopu mestu popolnoma drug izgled, je vendar zelena okolica ostala neizpremenjena in mesto »zelenega Štajerja« je moglo nositi ta naslov že pred 250 leti. Upodobljena rekon-strukcija mesta je nastala na podlagi starejših origi-nalnih slik mesta (osnova je podoba mesta, ki jo je izdalo graško zgodovinsko društvo) in vnešenih de-tajlov iz mariborskih muzejskih študijskih izsledkov. Zato moremo gledati v sliki zelo verjetnostno, zgodo-vinsko verno obnovo podobe mesta iz ok. l. 1700. ter je slika s tega stališča tudi važen doprinos k spozna-vanju našega mesta. S starim Mariborom je zaklju-čena serija zgodovinskih slik, ki naj s svojim prene-senim pomenom ponazorujejo politične, gospodarske in kulturne osnove, ki so važne za razvoj in napredek Maribora v zgodovini.

Ostale slike v glavni sobi, nameščene nad posamez-nimi stranicami štirioglatih slopov, pa naj predstavl-jajo gonilne sile in gospodarsko okolje današnjega Maribora. Kaj daje v glavnem obeležje novemu Mari-boru, od česa živi in kako se izživlja, kaj daje temu prijetnemu mestu njegov današnji pečat, to pokazati v ostalih slikah, je bila slikarjeva naloga.

Na razrastku pilastra na južni steni je upodobljen železniški most s pogledom proti Orešju, po Dravi pa vozijo veliki splavi. Tudi danes je most velike važ-nosti in posebej železnica, ki daje s svojimi delavni-

cam zasluzka mnogim. Zaslužek Dravske doline, les in splavarstvo predstavljajo splavi na reki. V ozadju se vidi Oreško predmestje, kjer je postirana večina tekstilne industrije, ki daje mestu prav posebno obeležje. Tako moremo to, čeprav pokrajinsko sliko, imenovati *Industrija in promet*. Napis: »Žegen šentjanžev naj vsim velja, sveti Miklavž nam pomoč naj da« je vzet po splavarski ljudski pesmi Jožefa Lipolda Rečičkega.

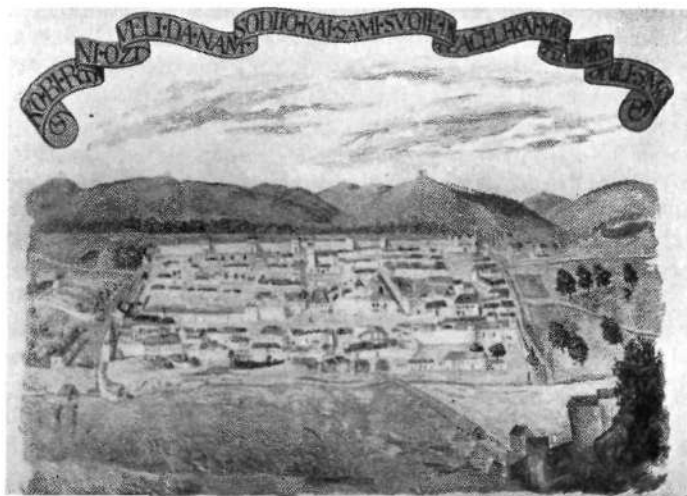
Južni steber označuje okolico mesta v širšem smislu. Poljedelstvo in sadjarstvo sta mu glavni temi in njima posveča po dve sliki. *Oranje* moremo nazvati sliko na vzhodni strani stebra. Kos Pesniške doline s Sv. Urbanom v ozadju in za pokrajinsko sliko značilni topoli tvorijo ozadje sceni ospredja, kjer sklopljen za plugom, v katerega sta vprežena belec in rjav, stopa kmet in obrača mastno, rjavo zemljo. Pridnost in zadovoljstvo z delom, zavednost in ljubezen do grude, ki je potrebna ravno prebivalcem teh krajev, naj svedoči napis »Bom štibro vso plačal, bom polje oral, gospodi ne grunta predal«, ki je iz ljudske pesmi z zahodnega Pohorja. Sliko na južni strani stebra z valujočim širnim poljem zlatega klasja, ki ga poživljata rdeči mak in mlada družina na levi v ospredju, bi mogli imenovati *Poletje*. Pokrajina je kos Dravskega polja s pogledom proti Sv. Barbari. Slikar je simbolično združil zorenje polja s človeškim življenjem. Verz »Nič na svetu lepšega ni, ko pšenica, kadar zori!« je vzet po narodni pesmi zdravic, ki se pojejo pri poljskih delih. Na zapadni strani stebra je naslikana jesenska pokrajina mariborske okolice: Pekrska gora, gledana od Peker, s toplimi jesenskimi barvami na dozorevajočem sadnem drevju in temnim gozdom na severni strani, v ospredju pa jablane, polne zrelega sadja, ki ga že obirajo. Prirodno bogastvo okolice v jesenskem razpoloženju je podano v resničnem pokrajinskem izrazu in sliko lahko nazivamo *Jesen*. Otožni napis, ki ustreza celotnemu večernemu nastrojenju jeseni, »Milo zvon večerni, fantovski misli prešerni, v dalji pripeva nekje« je vzet po pesmi Janka Glaserja. Obratno pa je polna pomladanskega veselja *Pomlad* na severni strani. Visoko cvetoče drevo v ospredju in sadovnjak poln cvetja v ozadju, na desni pa na sprehodni poti dvoje mladih deklet, prikazujejo pomlad in mladost, kar se oboje zopet družijo z napi-

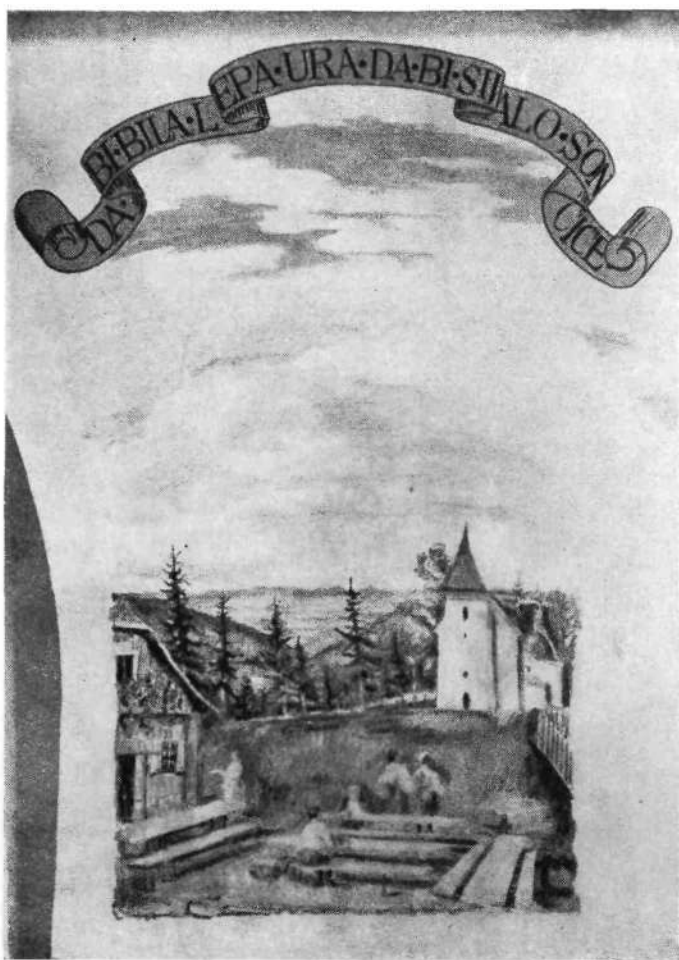
M. STERNEN, ŠKROPLJENJE V VINOGRADU

som »Vsaka mladost le en čas trpi, se v starost spremeni«, ki je posnet po narodni pesmi. Pokrajina je resničen pokrajinski izrez s poti iz Maribora v Kamnico z Lucijinim vrhom v ozadju.

Ves severni slop je posvečen vinogradništvu, ki najbolj označuje okolico mesta in deželo sploh. Mesto leži sredi vinorodnih pokrajin, je središče vinske trgovine ter znano po izbornih vinih. Poleg tega pa se ta snov tudi zelo prilega značaju kleti in ji je zato namenjenih več slik. Na severni strani imamo *Trgatev*. Žena in mož trgata grozdje in nalagata v brento, ki je že polna sočnih grozdov, zadaj so trsi v z grozdom, rdečim listjem in viticami, ki so dekorativno razpostavljene po vsej sliki. Vso sliko preveva rdečkasta barva zrelega vinograda in toplega jesenskega sonca. Napis »V jeseni zori nam grozdja kri in vinček nam najbolj diši« je vzet po ljudski pesmi Ripšla. Toda predno pride do trgatve, zahteva vinograd mnogo dela in pridnosti. Na zapadni strani je slika *Okopavanje*. Slučajna pomladna kop, ko so kopači, moški in ženske, ves dan upognjeni v toplo reber, kjer razbijajo trde grude in okopavajo vsak trs posebej. Enotežna kompozicija, v levo je nagnjena strmina hriba, ki ga okopavajo v enakem pregibu štiri osebe. Koli in trsi štrle še suho v nebo. Enakomerno rjavo barvo je znal

M. STERNEN, STARI MARIBOR

M. STERNEN, TURIZEM IN GOZDARSTVO

slikar dobro poživeti s pestrimi barvami oblačil kopačev. Po Slomškovi pesmi je vzet napis: »Vinograd obdel'vati Slovenc mora znati«. Iz iste pesmi je tudi sledeči napis: »Kdor delal prav ne bo, naj pije le vodo« na južni steni nad sliko *Škropljenje*. Vinograd, ki je že zelen, je treba obvarovati pred nevarnostmi bolezni in mrčesa, zato hodi delavec na levi s škropilnico na hrbtu od trsa do trsa in ga škropi. Podoba dela, ko se je slikar omejil na eno osebo, ki opravlja delo, ostalo ploskev pa je izpolnil okrasno s trsi, listi in viticami. Končno delo v vinogradu je gotovo *Stiskanje* grozdja, kar je predloženo na sliki na vzhodni steni severnega slopa. V notranjščini stiskalnice suče na levi moški vreteno, da s tem stiska grozdje, katerega mošt se zbira v vedro, na desni pa so pripravljene sodi, v katere natakajo ženske novo, sladko kapljico. Slika je veren posnetek stiskalnice in dela pri stiskanju. Radi večje preglednosti in enostavnejše kompozicije se je omejil slikar le na najnujnejše število oseb. Po Krempljevi pesmi je napravljen napis: »S' totga grozdja žlahtna slaja nam dišeče teče v kad«.

Dvorano zaključuje slika nad pilastrom severne stene (pendant Industriji na južni steni), ki je posvečena *Turizmu in gozdarstvu*. Zeleno Pohorje s cerkvijo sv. Aneha na desni in delom Ruške koče (prve planinske postojanke na Pohorju) na levi v ospredju naj govori o tujskem prometu in turizmu, ozadje pohorskih gozdov pa o gozdnem bogastvu oko-

lice. Slikar si je dovolil licenco poetico, da je razredčil drevesa v ozadju in tako odprl pogled na Maribor in Slovenske gorice v ozadju. Napis »Da bi bila lepa ura, da bi sijalo sončice«, vzet po romarski narodni pesmi, se more nanašati tudi na željo turistov ali gozdarjev po lepem vremenu.

S to sliko zapuščamo ciklus slik v glavni dvorani in se podamo naprej; skozi prehod in hodnik, ki sta okrašena s trakovi, ki nosijo napise o vinu iz slovarja prvega mariborskega slovenskega pisatelja p. Bernarda Apostla, majoliko nad točilnico in v kačo stilizirani S, avtogram slikarja Sternena, stopimo naprej v manjšo sobo na desni strani, v kateri je slikar poslikal polkrožno zaključene zgornje dele sten. V obeh slikah je s podobami značilnih pokrajinskih izrezov ustvaril pristno domače vzdušje. Na južni steni je predstavil del Slovenskih goric v Vinarjih: z ilovico ometano, pobeljeno ter s slamo krito hišo, katere čelo in napušč prerašča brajda, na desni v ospredju, v ozadju pa je valovit hrbet gričkov na južni strani posajenih z zlatordečimi zreli vinogradi, z viničarijami na vrhovih in gozdovi na severni strani. Okoli drevesa pri hiši se pri mizah zbirajo ljudje. Na severni steni je pendant slike. Ravno taka podoba Slovenskih goric za Sv. Petrom nad Mariborom v času dozorevajočih zlatordečih trt, le da je tu predstavljen vrh hriba z belo viničarijo in klopotcem, znaničcem zrelega grozdja in jeseni, v sredi slike. Od viničarije se spušča na levo pot, po kateri hodita moški in ženska, levo v ozadju pa je nadaljevanje hrbe z drugimi viničarijami. Obe sliki moremo nazvati *Jesen v Slovenskih goricah*, kajti nastrojenje toplega, sončnega jesenskega dne sredi zrelih vinogradov, zlatordečih odtenkov, kakor belih golobc na vrhu čepečih viničarij, je znal slikar dobro predočiti in tipično predstaviti jesenski izraz vinogradniškega goriškega Podravja in Pomurja.

Po hodniku naravnost na sever se nam odpre zadnja soba, za širino hodnika, večja od prejšnje, namenjena društvenim potrebam, kar ponazorjujejo tudi slike, napravljene v polkrožno zaključenih delih stene med posameznimi oboki. Nasproti vrat na severni steni se nahaja zgodovinska slika *Ciril-Metodijske besede* v Mariboru na Radvanjskem polju l. 1863. v trenutku, ko Jože Vošnjak govori pozdrav vsem Slovanom. Pred šotorom, ki ga je postavil inž. Jedlička s podobo sv. Cirila in Metoda, je govorniški oder. Množice ljudstva od blizu in od daleč, meščanov in kmetov, so zbrane na taboru. Na levi in desni strani slike so postavljeni jezdec Poljanci z Dravskega in Murskega polja, v sredi je odprt pogled na stoječo množico. Ves prostor je slavnostno okrašen z girlandami in mlaji s slovenskimi, štajerskimi in avstrijskimi zastavami. Na isti steni na vzhodu so upodobljeni *Čitalničarji*, zbrani pod sliko A. M. Slomška. Za rdeče pregrnjeno mizo je slikar upodobil stoje in sede vodilne može narodnega prebujenja in čitalniške dobe v štajerskem delu Slovenije: v sredi stoji vodilna osebnost: dr. Janko Serbec, na njegovi levici (gledano proti sliki na desno od njega) sede: dr. Matija Prelog, Anton Tomšič, dr. Jože Vošnjak in Josip Jurčič; na desnici sede: dr. Štefan Kočevar, Davorin Trstenjak, Dominik Čolnik (edina njegova slika po edini ohranjeni fotografiji) in dr. Ivan Geršak; na levici stoje: Miha Herman,

dr. Jožef Muršec, dr. Franc Radej, dr. Jakob Ploj, dr. Benjamin Ipavic in Janez Majciger; na desnici pa: Josip Šuman, dr. Ferdinand Dominkuš, Fran Kosar, Božidar Raič, dr. Jožef Ulaga in Fran Rapoc. V ozadju visi na sliki veliki škof lavantinski Anton Martin Slomšek. Skupinski portret je slikar rešil na način, ki ustreza tedanjemu načinu skupinskega portreta: simetrično okoli osrednje osebe sede ali stoje ostale osebe. Na nasprotni (južni) steni pa je v enaki velikosti skupinska slika *Narodni svet za Slovenji Štajer* l. 1918. Za zeleno mizo sede od leve proti desni: dr. Franjo Rosina, general Rudolf Maister, Fran Voglar, dr. Srečko Lajnšič, Anton Hren in Franjo Žebot; stoje od leve na desno: Vladimir Pušenjak, Evald Vračko, Viktor Kukovec, dr. Karl Verstovšek, Jakob Zadavec, dr. Josip Hohnjec, dr. Franc Lukman, Josip Smertnik, dr. Fran Kovačič in Jakob Florjančič. Tudi tu se je slikar odločil za isti način skupinskega portreta, čeprav malo bolj svobodno razpostavljenih oseb. V obeh primerih je bil slikar izključno navezan le na fotografske posnetke posameznih oseb in moramo radi tega še bolj poudariti uspeh, s katerim je težko nalogo rešil in dosegel zlasti karakternost mojstrsko sličnost. Kletni prostori, namenjeni gostilniškim svrham, in omejena majhna površina ploskve ter množica oseb so gotovo bistveno vplivale na formalno stran teh skupinskih portretov. V celoti slike in snov v ciklični povezanosti ustrezajo na eni strani reprezentančnim namenom tega prostora v gradu in z njim sedaj povezanim muzejem, na drugi strani pa služijo in ustrezajo svrham, katerim je klet namenjena.

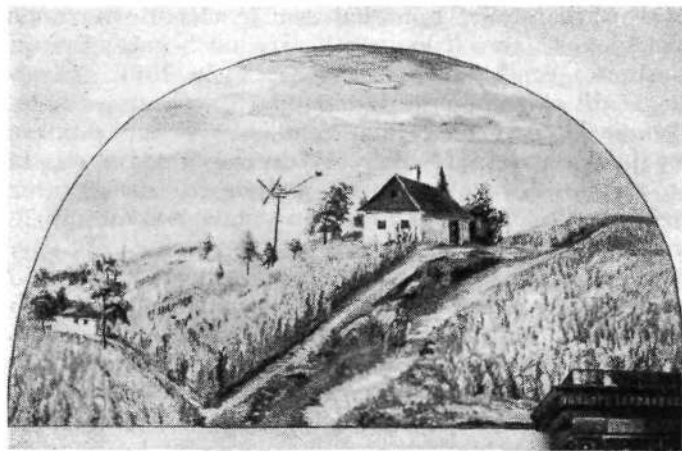
Če pogledamo upodobljene slike še na kratko z umetnostnega stališča, moremo v njih nedvomno ugotoviti dvojen značaj. Zgodovinske slike so različne od ostalih pokrajinskih. Pri zgodovinskih slikah je bil slikar vezan na resničnost, vernost upodobljenih predmetov. Tako se je moral ozirati na reprodukcije in rekonstrukcije stavb in drugih objektov, na verno prikazanje noš in oblačil in končno gotovo tudi na starejši značaj teh slik. Zato vidimo v teh slikah večje prevladovanje risbe, pa tudi v izbiri barv gotova dejstva. Celoten kolorit je radi tega mnogo bolj svetel in miren ter daje zgodovinskim slikam skoraj starinsko patino. Kar se prostora (grajska vrata), kompozicije (stari Maribor) in barve (rotovž) tiče, je bil Sternen vezan na zgodovinsko vernost in se je le

M. STERNEN, ČITALNIČARJI

redko mogel razživeti v skupinski kompoziciji (lepa nedelja), barvno svobodneje pa se je mogel uveljaviti pri voznikih na mostu. Radi tega koncidiranja in lastnega omejevanja pa so te zgodovinske slike toliko vernejša reprodukcija zgodovinskih snovi in objektov, oblačil in predmetov, da moramo iskati njih prednosti ravno v znanstvenih rekonstrukcijah. Vse pokrajine in stavbe, noše in predmeti so vestno preštudirani, tako da anahronizmov niti v detajlih nismo mogli zaslediti. Enotnost, zgodovinski sliki potrebna, veje iz teh fresk.

Na drugi strani pa se je mogel popolnoma svobodno in svojemu stilu ustrezajoče razživeti v sodobnih snoveh. V pokrajinskih slikah je uporabil za ponazoritev sodobnih gospodarskih podlag, socialnega obelježja in geomorfoloških značilnosti v glavnem le izreze iz nekoliko širše okolice Maribora. V teh slikah moremo opazovati Sternena, ki je doslej prevladoval v figuraliki, tudi kot krajinarja. Pri vsem mu njegova impresionistična podlaga dobro služi in daje freskam svojevrstni impresionistični izraz. Popolnoma resnično izbira izreze iz pokrajine, jih ne sili v kompozicijsko umetne like, ploskev enakomerno razdeli v ospredje in ustrezajoče ozadje, ustvari prostorno globino in v vsako sliko je vnesel zračnost. Upodobljene osebe so za izpopolnitev vsebine pa tudi ploskve po potrebi postavljene v sliko in anatomsko pravilno izdelane. Pri tem je Sternen povsod stremel, da poda tudi resnično nastrojenje in vtis pokrajine, njenega značaja, letnega in dnevnega časa. Vtis in nastrojenje prevladujeta nad posameznimi podrobnostmi. Pri delu se je poslužil svoje pastozne, odločne tehnike, barvo nanaša drugo poleg druge brez ozira na sosesčino, glavno, da mu v celoti daje dober in pravilen vtis. Pri nevarnosti barvne monotonosti in enolične dolgočasnosti velikih ploskev se ji ume spretno izogniti z namestitvijo drugih barv, da poživi vso okolico. Tako n. pr. pisane obleke kopačev v sliki Okopavanje in v komplementarne barve oblečena družina v sliki Poletje poživljajo in odstranjajo drugače barvno enoličnost motiva. Barvno pa ni nikoli izšel iz celotnega okvirja, nego je poizkusil barvno uravnovesiti vso sliko v enotnost, da v posameznih slikah prinese ali izrazi prevladujoč ton: zlatorumen v Poletju, rožnat v Pomladi, zlatordeč v Trgatvi, rdečerjav v Oranju, zelenkast v

M. STERNEN, JESEN V SLOVENSKIH GORICAH

škropljenju itd. S tem se ni ustavil daleč od sodobnih slikarjev, čeprav svojega impresionističnega izvora in pečata skriti ne more in tudi noče. Pri opazovanju in ocenjevanju pa moramo imeti pred očmi, da pričujoče freske nimajo naloge monumentalnega značaja, marveč da naj ustrezajo dekorativnim svrham okrasitve reprezentančnega gostinskega prostora. To nam postane jasno pri nekaterih slikah, kjer je ploskev dekorativno izpolnjena z detajli, ki bi drugače v sliki izpadli (vitice v Škropljenju ali Trgatvi) ali pa kjer je obratno vse odvišno odpadlo in je reducirano na najnujnejše samo, da čim bolj ustreza dekorativnim namenom (Stiskanje). Iz tega stališča izhajajoč moramo tudi ocenjevati podobe v društveni sobi, kjer so skupinski portreti redek, a uspel poizkus.

Slikarsko najbolj uspele so slike Industrija, Škropljenje in Oranje. Nežno spomladansko nastrojenje podaja v Pomladi, barvno bogato jesensko pa v obeh pokrajinskih v stranski sobi in v sliki Pekrske gore. Delo in trud mu najbolj uspe podati v Okopavanju in

Stiskanju, dočim je dekorativno najbolj dovršena slika Trgatev.

Zaključno moramo o Sternenovih freskah v mariborski grajski kleti ugotoviti, da so uspelo delo. Zgodovinske slike so s svojim enotnim slikarskim podajanjem ter s svojo vsebinsko dognanostjo vzor tudi za bodočega slikarja zgodovinskih rekonstrukcij, pokrajinske slike pa so se dvignile nad njim določen dekorativni značaj. V celoti nosijo impresionistični poudarek, s čimer so se osvobodile historizmov podajanja, ki tako pogosto, a ne vedno posrečeno spremlja moderno freskantstvo, in zadobile res sodobni in obenem individualni slikarjev pečat. S slikarskim dekoriranjem mariborske grajske kleti pa je Stern en opozoril poleg danes običajnega arhitektonskega dekoriranja prostorov na slikarsko in samo želeli bi bilo, da bi Maribor čimprej zmoget tudi enako uspeli poizkus kiparske dekoracije. Z vidika naše umetnosti v Mariboru bo Sternovo delo s tem še posebej pomenilo zgodovinski korak naprej.

PODOBA SLOVENSKE OPERE (1919.—1939.)

VILKO UKMAR

Smisel in sposobnost za glasbo sta slovenskemu človeku vtisnjena globoko v njegovo bistvo. Duhovna atmosfera komaj dvamilijonskega slovenskega naroda je že od nekdaj vsa razgibana v glasbenem valovanju, ki objema vse plasti tega ljudstva ter vzbuja v njih nenavadno dejavnost na tem glasbenem umetniškem polju. Tako je bilo mogoče, da je že pred stoletji slovenska mati rodila svetu velikega Jakoba Petelina - Gallusa, da se je v srcu slovenske zemlje, v Ljubljani, že leta 1702. kot eno izmed prvih takih združenj na svetu ustanovila »Academia philo - harmonicorum«, s katero so gojili neposredne zveze največji glasbeniki sveta, med njimi Ludwig van Beethoven in Joseph Haydn; da je nadalje Ljubljana vabila k sebi Franza Schuberta in da so v njej nastopili svojo umetniško pot veliki svetovni umetniki, kot sta Gustav Mahler in Vaclav Talich. Ker pa za to posebno sposobnostjo v slovenskem človeku prav nič ne zaostaja smisel za dramatsko umetnost, ki objema vse do zadnjih plasti tega ljudstva in mu pomenja naravnost bitno potrebo izživljanja, je razumljivo, da se je v spoju obeh sposobnosti že od nekdaj razvila najugodnejša podlaga tudi za posebno operno umetnost, ki je pognala na tej zemlji močne kali, a so jim neugodne politične in gospodarske razmere dolgo zadrževale pravo samostojno rast.

Potem, ko se je na pobudo grofa Wolfa Engelberta Auersperga odigrala l. 1660. prva opera v Ljubljani, rast te svojstvene umetnosti v srcu Slovenije ni več usahnila, čeprav ta umetnost še dolgo ni bila domačega porekla. Skozi 17. in zlasti skozi 18. stoletje so obiskovale Ljubljano najznamenitejše italijanske operne družine (Mingotti, Bustelli, Peci), v 19. stoletju pa so jih izpodrinile nemške (Zöllner). Na slovenskih tleh je tako cvetela italijanska in nemška operna umetnost, prehajala deloma v prvine domače slo-

venske glasbe, predvsem pa oplajala domače ustvarjalce. L. 1780. je napisal Slovencem prvo opero Jakob Zupan, pa dobil šele po 70 letih posnemovalca v Miroslavu Vilharju, s katerim se je zganila v rasti samosvoja slovenska operna tvornost, ki je prišla do večjega razmaha ob koncu 19. stoletja, ko se je leta 1892. ustanovilo samostojno slovensko gledališče s posebej organiziranim opernim uprizorjanjem. Benjamin Ipavic, Anton Foerster, Fran Gerbič in Viktor Parma so predvsem zastavili delo na opernem ustvarjalnem polju in zgradili v romantičnem okviru podstavo slovenske opere. Utesnjene politične in gospodarske razmere pa so močno zavirale razvoj te operne rasti in tesnoba razmer je zadrževala življenje domače operne umetnosti v najskromnejših mejah. Prevelika napetost domačih sposobnosti je zato udarila navzven in tako so se razlile slovenske tvorne sile po tujini. Bolj kot skladateljska tvornost (Jurij Mihevec - Micheutz) je bilo darovano tujim opernim kulturam operno izvajateljstvo, na katerem je zaradi nenavadne obdarjenosti slovenska zemlja izredno bogata: Franja Verhunc, Emil Škarja (Scaria), Josip Nolli, Naval-Pogačnik so znamenita imena opernih pevcev, s katerimi se je ponašala tujina. Vendar pa je tudi domača izvajalska umetnost obdržala mnogo plodnih sil, ki so razvile slovensko operno življenje do neke mere prvobitno in umetniško dostojno, dasi v skromnih in manj izrazitih mejah.

Obenem s politično in kulturno svobodo, ki so jo doživeli Slovenci v letu 1918., se je osvobodila in razmahnila tudi samosvoja slovenska Opera. V njej so pognale rast vse dolgo zadrževane sile in sposobnosti in jo poslej oblikovale vse do danes. Tako je v zgodovini slovenske operne umetnosti *razdobje zadnjih dvajset let* v sebi zaključena razvojna enota, ki se je v umetniški vrednosti dvignila visoko iznad prejšnje